

HZ. ALİ'YE AİT YÜZ SÖZÜN MANZUM BİR TERCÜMESİ: MAKÂLÂT-I HAZRET-İ ESEDÜ'LLÂHİ'L-GÂLİB ALÎ BİN EBÎ TÂLİB*

A Verse Translation of One Hundred Words of Hz. Ali: Makâlât-ı Hazret-i Esedü'llâhi'l-Gâlib Alî bin Ebî Tâlib

Âdem Ceyhan

Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, ceyhanadem@hotmail.com,
orcid.org/0000-0002-9680-6580

Fakirullah Yıldız

Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, fakirullah85@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-1073-7949

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZ

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 15.03.2023

Kabul/Accepted: 20.04.2023

DOI: 10.51592/kulliyat.1264977

Anahtar Kelimeler

Hz. Ali, Nesrû'l-leâli, vecize, tercüme.

Keywords

Hz. Ali, Nesrû'l-leâli, aphorism, translation.

Tanınmış Arap âlim ve yazarlarından Câhız'ın (ö. 869) Hz. Ali vecizeleri arasından seçerek derlediği "Mie Kelime"(Yüz Cümle)'nin, Reşidüddin Vatvat (ö. 1177) tarafından Harizm şahlarına ithaf edilmek üzere Farsçaya çevrilip kısaca açıklandığı bilinmektedir. Daha ziyade "Sad-Kelime-i Hazret-i Ali" adıyla anılan bu yüz söz, Türk âlim, şair ve yazarları tarafından da alâkayla karşılanmış olup 14 veya 15. asırdan itibaren defalarca tercüme ve şerh edilmiştir. *Sad Kelime*'nin hangi tarihte ve kimin tarafından tamamlandığı belli olmayan birtakım tercüme ve şerhlerine de rastlanmaktadır. Dış kapağında *Makâlât-ı Hazret-i Esedü'llâhi'l-Gâlib Alî bin Ebî Tâlib* ismiyle adlandırılan eser de *Sad-Kelime-i Hazret-i Ali*'nin mütercimi ve tercüme zamanı kesin olarak bilinmeyen tercümelerinden biridir. Sonundaki ketebe kaydından metnin Nâmî el-Horasânî diye meşhur biri tarafından 1 Muharrem 952 (15 Mart 1545) tarihinde yazıldığı belirtilmekle beraber anılan ismin mütercim mi yoksa müstensih mi, tarihin de tercüme mi istinsah tarihi mi olduğu kesin olarak anlaşılamamaktadır. Nâmî'nin mahlas olabileceği ve tanındığı manasındaki kayıt düşünülürse Arapça sözleri tercüme eden kişi olması muhtemel görünmektedir. Mütercimin ikişer beyitle tercüme ettiği 94 vecizeden 90'ı, Hz. Ali'ye nisbet edilen *Sad Kelime*'de bulunmakta; dördü ise *Nesrû'l-leâli* isimli derlemeye yer almaktadır. Bu yazıda bahis konusu tercüme, tanıtılıp incelendikten sonra Latin asıllı harflere ve günümüz Türkçesiyle nesre çevrilerek sunulmuştur.

ABSTRACT

It is known that "Mie Kelime", which was compiled by Câhız (d. 869), one of the well-known Arab scholars and writers, by choosing from among Hz. Ali's aphorisms, was translated into Persian and briefly explained by Reşidüddin Vatvat (d. 1177) to be dedicated to the shahs of Harizm. These hundred words, which are rather known as "Sad-Kelime-i Hazret-i Ali", were met with interest by Turkish scholars, poets and writers and have been translated and annotated many times since the 14th or 15th century. There are also some translations and annotations of Sad Kelime, whose completion date and by whom is unclear. The work, which is named *Makâlât-ı Hazret-i Esedü'llâhi'l-Gâlib Alî bin Ebî Tâlib* on its outer cover, is one of the translations of Sad-Kelime-i Hazret-i Ali whose translator and translation time is unknown. Although it is stated in the colophon at the end that the text was written by a person known as Nâmî el-Horasânî on 1 Muharrem 952 (15 March 1545), it is not clear whether the aforementioned name is the translator or the copyist, and the date is the

* Makalemizi, ricamız üzerine dil hususiyetleri yönünden okuyup söz konusu eserdeki bazı kelimelerin yazımına dikkat nazarımızı çeken ve bu konuda birtakım tesbitlerini not eden Arş. Gör. Mustafa Burak Girgiç'e teşekkür ederiz.

translation or the copy date. Considering Nâmî could be a pen-name and the record about his being known, it seems likely that he was the person who translated the Arabic words. 90 of the 94 aphorisms translated by the translator in two couplets, are found in the *Sad Kelime* attributed to Hz. Ali; and four of them are included in the compilation named *Nesrû'l-leâlî*. In this article, after the translation in question is introduced and analyzed, the aforementioned translation is presented by being translated into Latin-based letters and prose in today's Turkish.

Atıf/Citation: Ceyhan, A., Yıldız, F. (2023). "Hz. Ali'ye Ait Yüz Sözün Manzum Bir Tercümesi: Makâlât-ı Hazret-i Esedü'llâhî'l-Gâlib Alî Bin Ebî Tâlib, *Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.19 (Nisan), 1-35.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Fakirullah Yıldız, fakirullah85@hotmail.com

GİRİŞ

Türklerin İslam dini tesiri altında meydana getirdikleri ve 11. asırdan beri gelişimi takip edilebilen edebiyatın mühim bir kısmını; tevhid, münacat, na't, miraciye, hilye, mevlid, siyer, maktel-i Hüseyin, gazavatname gibi dinî türlerin teşkil ettiği bilinmektedir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) nisbet edilen kırk, yüz gibi çeşitli sayıdaki hadislerin, ayrıca dört halife gibi İslam büyüklerine ait sözlerin tercüme ve şerhleri de asırlar boyunca şair ve yazarların alâka gösterdikleri, eser meydana getirdikleri konular arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber'in kırk hadisinin tercüme ve şerhi türünden Türkçe dinî-edebî eserlerin sayısı yüzü aşkındır. Yüz hadis derleme ve çevirilerinin adedi ise anılan miktarın onda biri kadardır.

Dört halifenin, Harizmşahlar devletine mensup tanınmış şair ve yazarlardan Reşidüddin Vatvat (ö. 573/1177) eliyle derlenip Farsçaya çevrildiği bilinen yüzer sözü (Ateş 1959: 12-13, 17-19, 21, 22, 24;) de 15. asırdan itibaren Türkçeye tercüme edilmiştir. Ancak "Çâr-Yâr-i Güzîn" (Dört Seçkin Dost) adıyla da anılan Hulefâ-yı Râşidîn'in yüzer sözünün tercüme ve şerhi konusundaki eserler, birkaç denebilecek kadar sınırlı sayıdadır: Tahminen H. 838/ M. 1435 yılında, muhtemelen Bedreddîn bin Himmetyârü'l-Mevlevî (Ceyhan 2020: 513-542), 970/ 1563 senesinde Kastamonulu müderris Hâceğizâde Mustafa bin Mehmed (ö. 998/1589-90) (Ceyhan vd. 2020: 84-153), İsmâil Sâdık Kemâl Paşa (1244-1310/1828-1892), Manastırlı Mehmed Rifat Bey (1267-1325/1851-1907) (Ceyhan 2012: 57-71) tarafından meydana getirilmiş tercüme, bu tür çevirilerin bilinen örnekleridir.

Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu, İslam'ı ilk kabul eden kişilerden biri, damadı ve dördüncü halifesi olan Hz. Ali'ye ait yüz sözün Türkçe tercüme ve şerhi konusunda tesbit edilebilen eserlerin adedi ise yirmi civarındadır. Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullah (Ceyhan 2015: 323-354), Edâyî, Vardarlı Abdülhâdî Efendi, Kastamonulu Mustafa bin Mehmed, Hocaşade Abdülazîz (983-1027/1575-1618), Mehmed Gubârî, Aksaraylı Dânişî Şâban, İsmâil, İmamzâde Mustafa Vehbî (ö. 1294/ 1877), Akşehirlizâde Ali Haydar (1263-1333/1847-1915), Manastırlı Mehmed Rifat, *Sad Kelime*'yi 16-20. asırda Türkçeye çeviren veya şerh eden edebî şahsiyetlerin belli başlılarıdır. *Sad-Kelime-i Hazret-i Alî*'nin ne zaman ve kimin tarafından meydana getirildiği belli olmayan birtakım Türkçe tercüme de vardır. Hazret-i Ali'ye nisbet edilen 290 kadar Arapça güzel sözün derlenip elifba harfleri sırasına göre tertip edilmesi suretiyle meydana getirilmiş *Nesrû'l-leâlî* isimli metnin

tercüme ve şerhleri, belirtilen sayıya eklendiğinde yekûn olarak kırk civarında eser bulunduğu görülmektedir. (Ceyhan, 2006).

Türk edebiyatı tarihinde *Sad-Kelime-i Hazret-i Alî* ve *Nesrû'l-leâlî*'nin kısmî tercümeleri de yer almaktadır. Mesela, 16. asır divan şairlerinden Usûlî (ö. 945/ 1538), Hz. Peygamber'in 69 hadisini birer kıtaya Türkçeye tercüme ettikten sonra Hz. Ali'nin *Sad Kelime*'sinden onunu da aynı şekilde dilimize çevirmiştir. (Ceyhan 2003: 147-188). İsmi belirsiz bir mütercimse *Nesrû'l-leâlî*'den seçtiği kırk sözü mensur olarak tercüme etmiştir. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Ktp. M. Cevdet Yazmaları, K. 342, vr. 52b-62b). Yine bazı şair ve yazarların *Sad-Kelime-i Hazret-i Alî*'yi tercüme etmiş; fakat anılan yüz söz derlemesindeki vecizelerden dördünü almayıp onların yerine *Nesrû'l-leâlî* isimli metinden üç cümleyi çevirmiştir. (Ceyhan vd. 2021). Bu makalede tanıtıp inceledikten sonra Latin harflerine ve günümüz Türkçesine çevirisini arz edeceğimiz eser de böyle tercümelere biridir.

Makâlât-ı Hazret-i Esedü'llâhî'l-Gâlib Alî bin Ebî Tâlib Kerremallâhu Vechehü ve Radiyallâhu Anh

Dış kapağında Arap harfleriyle yazılı bu isimden sonra “Kadîm dest hat[tıy]la” ibaresi bulunan tercüme, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Yazma Bağışlar kısmında 8353 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. İç kapakta, “Derûn-ı Resmo'da inşâ eylediğim¹ Nakşbendiyye tekyesinde vakf eyledim.” cümlesi ve Şeyh İsmâil Hakkî en-Nakşbendî'ye ait mühür vardır. Bu cümle, eseri Şeyh İsmâil Hakkî Efendî'nin Resmo'da yaptığı tekkeye vakfettiğini göstermektedir. 1b'de

قال امير المؤمنين وامام المتقين اسدالله الغالب
على ابن ابي طالب عليه افضل الصلوات والتحيات

başlığı altında Hz. Ali'ye nisbet edilen Arapça sözlerin nazmen tercümesi başlamaktadır. Türkçe çevirilerine göre daha büyükçe yazılmış olan Arapça vecizelerin zeminleri kısmen kırmızıya boyanmıştır. Hem Arapça cümleler hem de onların manzum tercümeleri harekeli yazılmıştır. Her sayfanın b yüzünde sonraki sayfanın ilk kelimesini gösteren takibeler vardır. 17a'nın sonundaki ketebe kaydına göre nüsha, kendisini “abdü'l-müznibü'l-fânî” (fânî günahkâr kul) kelimeleriyle vasıflandıran ve المشهور بالنامي الحراساني (Nâmî el-Horasânî olarak tanınmış) diye tarif eden bir kişi tarafından (Hicrî) 1 Muharrem 952 (Miladi 15 Mart 1545) tarihinde yazılmıştır.

Nâmî el-Horasânî adının müstensih mi yoksa mütercim ismi mi, belirtilen tarihin de istinsah mı tercümenin tamamlanış zamanı mı olduğu meçhuldür. Ancak metni yazan kişinin, kendisini “el-meşhûr bi'n-Nâmî el-Horasânî” diye tarif edişine bakılır ve “Nâmî”nin mahlas olabileceği düşünülürse mütercim olması muhtemel görünmektedir. 16. asır Osmanlı şuara tezkirelerinde “Nâmî” mahlasını almış bazı şairler (mesela Üsküplü Benlû Memî, İstanbullu Mehmed Çelebi, A'mâ Nâmî, Ağroslu Câfer Çelebi, Mardinli Abdülvâhid, Saruhanlı Mehmed Çelebi) hakkında bilgi bulunmakta ancak Horasanlı Nâmî'ye dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Şüphesiz ki bir şairin hayatı konusunda bu tür biyografik eserlerde bilgi yer almayışı, o sanatkârın yaşamadığına

¹ Bu kelime, aslî metinde, galiba ağız hususiyetine uygun olarak böyle yazılmıştır.

delil sayılamaz. Çünkü bazılarında işaret edilen biyografik kaynakların geçmiş asırlardaki bütün âlim, şair ve yazarlara dair bilgi ihtiva etmedikleri malumdur. Eseri veya eserlerinin nüshası çağımıza ulaşan birtakım şair ve yazarların eski biyografik, bibliyografik kaynaklarda anılmadığı, edebiyat tarihi araştırmaları esnasında zaman zaman görülebilmektedir. Şimdiki hâlde denebilir ki tercümenin sonunda bulunduğunu bildirdiğimiz kayıt, eserin meydana getiriliş tarihi hakkında bir fikir vermektedir.

Mütercimim tercüme ettiği doksan dört Arapça vecizenin doksanı, Hz. Ali'nin tanınmış Arap âlim ve yazarı Câhız (ö. 255/869) tarafından "Mie Kelime" gibi bir başlık altında toplanmış özdeyişleri arasında bulunmaktadır; dördü (85, 86, 88, 89) ise Tabersî'nin (ö. 548/ 1154), yine adı geçen sahabeyle ait sözler arasından 290 kadarını seçerek "Nesrû'l-leâîl" ismiyle derlediği metinden alınmıştır.

Eserde birtakım Türkçe kelimelerin 16. asırdaki yaygın imladan farklı biçimde yazıldığı da ara sıra göze ilişmektedir. Örnek vermek gerekirse şunlar gösterilebilir: "Dili datlu olan kelâmı latîf" (vr. 2b, 8. söz) mısraındaki "olan" kelimesi, **أَوْلُنْ** şeklinde, yani "ölen" gibi yazılmıştır.² Bu mısradaki sözün gelişi de **أَوْلُنْ** şeklinde yazılmış kelimenin "ölen" biçiminde okunmasına engeldir.

"Ululuk intikâm ile olmaz" (vr. 5a, 21. söz) mısraının ilk kelimesi, **أَوْلُوكُ** şeklinde yazılmıştır. Yaygın yazılışa göre bu kelimenin sonunda kef değil, kaf harfi bulunmalıydı. Benzer şekilde "Akılsızlık gibi maraz yokdur" (vr. 6b, 32. söz) mısraının ilk kelimesinin sonunda da kef değil, kef harfi görülmektedir. "Yokdur âzâdlık sana aslâ" (vr. 8b, 44. söz) mısraındaki "âzâdlık" kelimesinin sonunda da kef vardır. "Düşmenün eyn büyüğü hengidür" (vr. 7b, 36. söz) mısraındaki **اين** (eyn) ve **هَنْكِيْدُرْ** (hengidür) kelimelerinin yazılış biçimleri de dikkat çekicidir. Çünkü bunlardan ilki "eyn" gibi yazılmıştır. İkincisinin

هَنْكِي şeklinde yazılması gerekirken **هَنْكِي** biçiminde yazılması, ağız hususiyetinin imlaya yansımaları olarak yorumlanabilir. Derleme Sözlüğü'nde *hengi* şeklinde örnekler vardır.

Esere Vezin, Kafiye ve Anlatım Yönünden Toplu Bir Bakış

Hüviyeti henüz kesin olarak tesbit edilemeyen şair, her bir Arapça sözü, aruzun "feilâtün mefâilün feilün" kalıbıyla ve ikişer beyitle Türkçeye tercüme etmiştir. Arapça vecizelerin dört mısra içinde, belirli bir aruz kalıbına uygun ve kafiyeli biçimde Türkçeye çevrilmesinin mütercimim hareket sahasını sınırladığını söylemek mümkündür. Temas edilen şekli sınırlar; kısa olan heceyi aruz kalıbı gerektirdiği için uzatma (imale), uzun heceyi kısa sayma (zihaf), maksadı daha iyi anlatmaya yarayacak kelimeler yerine anılan vezne uyabilecek olanların kullanılması, bazı eklerin düşürülmesi (hazf), anlatım arasında lüzumsuz söz söylenmesi (haşiv) gibi mecburiyetleri beraberinde getirmektedir. Elimizdeki Hz. Ali vecizelerinin manzum tercümesi, kullanılan aruz kalıbı yönünden incelendiğinde mısralarda sık sık imalelerin, ara sıra da zihafın bulunduğu görülmektedir. Bu

² -An sıfat-fiil ekinin kalın ünlü fiillere **ان** şeklinde, elif harfiyle beraber geldiği bilinmekte, burada anılan harfin yazılmadığı görülmektedir. Metindeki benzer örnekler şunlardır: 4a/17: **أَوْلَمَيْنْ** olmayan, 9a/46: **سُيْلَيْنْ** söyleyen, 9a/49: **دِيْلَيْنْ** dinleyen, 9b/51: **أَوْلَمَايْنَة** olmayana, 11a/60: **أَوْلَمَيْنْ** olmayan, 11b/ 61 **أَوْلُوكُ** olanun, 12b/67: **دُزْ** eyleyendür, 13b/74: **أَيْلَيْنْ** eyleyen, 14b/79 **أَوْلَمَيْنْ** olmayan. -An eki yalnızca 11b/61'de elif harfiyle, diğer örnekler elifsiz yazılmıştır. Ekseriyeti elifsiz olduğu için ekin imlasının elifsiz olduğuna hükmedilebilir. Belki de onun elifsiz yazılmasının sebebi, harekedir. Müstensih, fetha işaretinin varlığı sebebiyle ayrıca bir elif okutucusu koymaya gerek duymamış olabilir.

konuda bir örnek olmak üzere “Eğer perde açılrsa şüphesiz bilgim artmaz” manasındaki ilk vecizenin nasıl çevrildiğine bakalım: لو كشف الغطاء ما ازددت يقينًا

“Şâh-ı Merdân imâm-ı dünyi³ vü dîn
Didi bildüm yakînümi be-yakîn
Keşf iderse bu perde[y]i Mevlâ
Ol yakîn fark eylemez aslâ” (vr. 1b, 1. söz).

Bu beyitlere, kullanılan aruz kalıbı yönünden bakıldığında birinci mısradaki “dünyî” kelimesinin ikinci hecesinde zihaf, ikinci mısradaki “yakînümi” kelimesinin son hecesinde, üçüncü mısradaki “iderse” ve “perde[y]i” kelimesinin üçüncü hecesinde imale bulunduğu görülecektir. Arapça vecizede yer alan ve “...yakînim, yani şüphesiz bilgim artmaz” manasına gelen ibarenin, “Ol yakîn fark eylemez aslâ” şeklinde çevrilmesi de – tahminimize göre- yine aruz kalıbına uyma mecburiyetinden ileri gelmiştir. Burada ازددت kelimesine “fark eylemez” değil, “ziyâde olmaz, izdiyâd itmez” gibi bir karşılığın verilmesi gerekirdi.

Şairin bazı Türkçe kapalı veya uzun heceleri medd ettiğine, böylece bir buçuk (-) değerinde saydığına da ara sıra rastlanmaktadır. Mesela

“Kimseye hîç inanmaz aslâ
Zerre denlü utanmaz aslâ” (vr. 11b, 62. söz)

mısralarında “inanmaz” ve “utanmaz” kelimelerinin ikinci hecelerini, kullandığı aruz kalıbı gereği bir buçuk hece saymıştır. Mütercim, “Çok emel var kim seni aldar” (vr. 12b, 68. söz) mısrasında “var” kelimesini, “Sâhib-i akl kalmaz tenhâ” (vr. 16a, 88. söz) mısrasında ise “kalmaz”ın ilk hecesini medd etmiştir.

Şairin kafiyeleleri gözden geçirildiğinde onların büyük kısmının kaidelere uygun, bazılarının pürüzlü olduğu görülmektedir. Mesela

“Râhatun birisi murâd iledür
Birisi dahı nâ-murâd iledür” (vr. 9a, 48. söz)

beytinde “murâd/ nâ-murâd” kelimelerinin kafiye sayılması, bu tür şekli aksamalar için verilebilecek bir örnektir.

“Suçı olmayana ider gazabı
Ne acebdür bu hâsidün hasedi” (vr. 9b, 51. söz) beytinde “gazabı/ hasedi”,
“Her ne kim bilse bâb-ı hikmetden

Sanur anı bilürdi evvelden” (vr. 12a, 65. söz) beytinde “hikmetden/ evvelden” kafiyeleleri, daha doğrusu redifle yetinişleri de göze ilişen kusurlar arasındadır. Diğer onlarca beyti aruz ölçüsüne uygun şekilde ve kafiyele yazabilen şair, biraz daha uğraşsaydı eserinde bu gibi pürüzlere yer vermemiş olurdu.

³ Bu kelime yazmada “dünyî” şeklinde harekelenmiştir. Kullanılan aruz kalıbı, anılan kelimenin ikinci hecesini kısa saymayı gerektirmiştir.

Mısralarda aruz kalıbı yüzünden ara sıra eklerin düşürülmesi mecburiyeti konusunda da örnek vermek gerekirse “Açgözlülükle haramdan sakınılmaz” manasındaki *لا اجتناب من محرم مع الحرص* vecizesinin tercümesi olmak üzere yazılmış ikinci beyit gösterilebilir:

“İctinâb eylemez harîs vebâl

Yanına bir olur harâm ü helâl” (vr. 4b, 18. söz).

Bu beytin ilk mısraındaki ek eksikliğini izah edebilmek için, onu kendi kelimeleriyle nesre çevirelim: “Harîs vebâl ictinâb eylemez.” Bu cümlemin günümüz Türkçesindeki karşılığı şudur: “Hırslı, açgözlü olan, vebal (günah ve mesuliyet) kaçınmaz.” Görüldüğü gibi bu mısradaki “vebâl” kelimesinden sonra kullanılması gereken “-den” eki, aruz kalıbı elverişli olmadığından düşürülmüştür. Anılan beyitteki “Yanına” kelimesinde, ismin bulunma (-de) hâli yerine yönelme (-e) hâlinin kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Bu ikinci mısranın günümüz Türkçesindeki karşılığı, “Haram ve helâl, yanında bir olur” cümlesidir. Çağımızda bazı Anadolu ağızlarında olduğu gibi burada da bulunma yerine yönelme hâli eki kullanılmıştır. Şu beyitte de buna benzer bir durum görülmekte, “hakkına” kelimesinin “hakkında” manasında kullanıldığı anlaşılmaktadır:

“Mürvet ehlinde yokdurur yalan

Kimsenün hakkına dimez bühtân” (vr. 5b, 24. söz).

[Mert ve insaniyet sahibi kişiler, yalan söylemez ve kimse hakkında iftira etmezler.]

Kullanılan aruz kalıbının hem ses düşmesine, hem de bazen gereksiz kelime kullanmaya sebep oluşu konusunda başka bir örnek verelim: “Bu zamane dostları, kusurları gizlice araştırmacıdır.” şeklinde çevrilebilecek *إخوان هذا الزمان جواسيس العيوب* sözünün tercümesi niyetiyle yazılmış ilk beyit şudur:

“Bu cihân içre yâr u yoldaşun

Ki sanursan karîb ü kardaşun” (vr. 16a, 89. söz).

“Bu dünyada dost ve arkadaşını yakın ve kardeşin zannedersin...” şeklinde günümüz Türkçesine çevrilebilecek bu beytin ilk mısrasının sonundaki “yoldaşun” kelimesinde bulunması lâzım gelen “-ı” eki, aruz kalıbı gerektirdiği için düşürülmüştür. İkinci mısranın ilk kelimesi (ki) de gerekli olmadığı hâlde yine uyulması icabeden vezin yüzünden haşiv (fazla, lüzumsuz) olarak kullanılmıştır.

Mütercimim vecizelerin büyük bir kısmını oldukça düzgün bir şekilde çevirdiğini söylemek mümkün görünmekte; ancak bazılarında isabetli karşılıklar veremediğine yer yer rastlanmaktadır. Mesela, onun Arapça “Riya ve tartışma ile sevgi (dostluk) olmaz” manasındaki *لا محبة مع مرء* sözünün tercümesi niyetiyle yazdığı şu beyitler, anılan Arapça cümlemin çevirisi değildir. Bu beyitler, şairin çevirdiği Arapça sözler arasında bulunan ve “Çok yemekle sağlık birlikte bulunmaz” manasına gelen *لا صحة مع التهم* cümlesinin tercümesi gibi görünmektedir:

“Çok yemek vâsf-ı zât-ı hayvândur

Çok yemez ol ki asl insândur

Karnı tok yâra intizâr olmaz

Çok yemek sevmek ile yâr olmaz” (vr. 4b, 20. söz).

Şairin tercümelerinde dikkat çekici bir husus, vecizelerin manasını ve telkin ettiği fikri göz önünde tutarak okuyucuya çok kere iltifat edici sözlerle hitap edişidir: “iy merd-i âkıl-i kâmil” (vr. 2a, 6b), “iy dâna” (vr. 2a), “iy kerîmü’s-sifât ferzâne” (vr. 3a), “iy fasîh-zübân” (vr. 7a), “iy yâr” (8b, 9a), onun böyle değer verici hitaplarından bir kısmıdır. Bununla birlikte birkaç mısra da mütercim “iy güm-râh” (vr. 6a), “iy miskîn” (vr. 7b), “iy şakî” (vr. 11a), “iy bâtil” (vr. 15a) gibi sert hitaplarına da rastlanır.

Mütercimin Bazı Arapça Kelimelere Verdiği Türkçe Karşılıklar:

Şair, Hz. Ali'ye nisbet edilen Arapça vecizeleri Türkçeye çevirirken bazen o sözlerde geçen kelimeleri yahut bunların eş manalılarını, bazen Farsça, zaman zaman da Türkçe karşılıklarını kullanmıştır. Onun Arapça cümlelerde geçen kelimelere verdiği Türkçe karşılıklar konusunda şunlar örnek olarak gösterilebilir:

‘abd: Kul (vr. 10b 55. söz).

‘ayn: Gözler (vr. 15b 85. söz).

birr: Eyülük (vr. 3a 9. Söz, vr. 4a 15. söz).

ekber: En büyük (vr. 7b 36. söz).

ekrem: En eyü (vr. 14b 79. söz).

erbâh: Assı (vr. 13a 70. söz).

esâfil: Aşağı (vr. 11b 62. söz).

ihvân: Kardeş (vr. 2b 8. söz), yoldaş (vr. 16a 89. söz).

kezûb: Yalanı çok (vr. 5b 24. söz).

killeti’l-akl: Akılsızlık (vr. 6b 32. söz).

lisân: Dil (vr. 7a 33. Söz).

mahfî: Gizli (vr. 2b 7. söz).

men ‘azûbe lisânühü: Dili tatlı olan (vr. 2b 8. söz).

nazar: Bakış (vr. 10b 57. söz).

niyâm: Uyumuşlar (vr. 1b 2. söz).

rü’yet: Görme (vr. 15b 85. söz).

sâmi’: Dinleyen (vr. 9a 46. söz).

seveded: Ululuk (vr. 5a 21. söz).

Burada Arapça müfred (teklik) olan ‘ayn’a, çokluk hâlindeki “gözler”, cem’ (çokluk) hâlindeki “erbâh, esâfil, ihvân” kelimelerine ise sırasıyla “assı, aşağı, kardeş” teklik karşılıklarının verildiği; akıl azlığı, akıl kıtlığı manasındaki “killeti’l-akl” tamlamasına “akılsızlık” karşılığının uygun bulunduğu görülmektedir. Bu gibi tasarruflarda da nazmen tercümenin vezin ve kafiye gibi şairi sınırlandırıcı unsurlarının tesirinin olduğunu söylemek mümkündür.

Tercümede Yer Alan Bazı Türkçe Kelime ve Deyimler

Şairin vecizeleri nazmen tercüme ederken kullandığı Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin nisbetini tesbit etmek maksadıyla numune olarak yirmi söze ait beyitlerini inceledik. Sonuçta oran bakımından Arapça kelimelerin birinci, Türkçe asıllıların ikinci, Farsça olanlarınsa üçüncü sırada yer aldığını gördük. 16. asır edebî şahsiyetlerinden olduğunu tahmin ettiğimiz mütercim bu çeviri faaliyeti esnasında hangi dilden kaçır kelime kullanacağını önceden belirlediği ileri sürülemez. Ancak bu miktarlar, onun meramını anlatırken kelime tercihleri konusundaki temayülü hakkında bir fikir verebilir. *Makâlât-ı Hazret-i Esedü'llâhi'l-Gâlib Alî bin Ebî Tâlib...*'te yer alan Türkçe kelimelerin bir kısmı ve onların anılan metindeki manaları şöyle sıralanabilir:

alda- (vr. 12b 68. söz): Aldatmak, oyun etmek.

anı (vr. 2b 7. söz): Onu.

assı (vr. 13a 70. söz): Fayda, kâr, kazanç.

aşağa (vr. 11b 62 ve 63. söz): Aşağı.

datlu (vr. 2b 8. söz): Tatlı.

dek (vr. 17a 94. söz): Kadar.

denlü (vr. 11b 62. söz): Denli, kadar.

dilekci (vr. 8a 40. söz): Şefaatçi.

emek çek- (vr. 4a 16. söz): Zahmet çekmek, yorulmak.

eyü (vr. 2b 7. söz): İyi.

gönli açuk (vr. 5a 22. söz): İçi rahat, kedersiz, şen.

güc eyle- (vr. 11a 59.söz): Eziyet etmek.

hengi (vr. 7b 36. söz): Hangi.

içre (vr. 2b 8. söz 3b 12. söz): İçinde.

ilen (vr. 16a 88. söz): İle, birlikte.

it- (vr. 3b 12. söz): Etmek.

iy (vr. 3a 9. söz, 11. söz): Ey.

izini izle- (vr. 16b 92. söz): İzini takip etmek.

kamu (vr. 2b 8. söz): Hepsi, bütün, herkes.

kendözi (vr. 2a 4. söz): Kendisi, nefsi, şahsı, zatı.

kıt: (vr. 7a 34. söz): Nezd, yan, huzur.

ko- (vr. 11a 58. söz): Bırakmak, terk etmek.

niçe (vr. 13b 74. söz): Ne zamana kadar?

ol (vr. 1b 1. söz, vr. 6b 32. söz): O.

oldukca (vr. 16a 90. söz): Olduğu kadar.

öğren- (vr. 7a 33. söz): Alışmak.

öz (vr. 11a 59. söz): Kendi, nefis, zat.

togrı (vr. 3b 13. söz): Doğru.

ululuk (vr. 5a 21. söz): Büyüklük.
üstüne (vr. 13b 74. söz): Üzerine, hakkında.
vir- (vr. 2a 5. söz, vr. 3a 11. söz, vr. 15b 85. söz) Vermek.
yaşak (vr. 11b 62. söz): Çok sözlü, geveze.
yaramaz (vr. 2b 7. söz): Faydasız, boş, kötü, uygunsuz, zararlı.
yi- (vr. 4a 16. söz): Yemek.
yokla- (vr. 16b 92. söz): Yoklamak.
yolıyla (vr. 2b 8. söz): Usulü çerçevesinde, âdete uygun biçimde.
yüri- (vr. 3b 13. söz): Hareket etmek, iş yapmak.
yüz çevir- (vr. 5b 26. söz): Yüz çevirmek.
yüz sür- (vr. 6a 29. söz): Yüz sürmek.
yüzi pek (vr. 11b 62. söz): Utanması, sıkılması olmayan.

SONUÇ

Hüviyeti kesin biçimde bilinmeyen, ancak Horasanlı Nâmî olması muhtemel görünen bir şair, İslam büyüklerinin ahlâk ve âdâba dair güzel sözleri konusunda eser telif eden edebî şahsiyetlerin izinden giderek Hz. Ali'ye ait vecizelerden doksan dördünü ikişer beyitle Türkçeye çevirmiştir. Sözlerin doksanının Câhız tarafından derlenmiş *Mie Kelime'*de yer alması, mütercimın bazı selefleri gibi Hz. Ali'ye ait *Sad Kelime'*yi çevirmeyi kararlaştırdığını, fakat bu sayıya *Nesrü'l-leâli* isimli kitapçıktan seçtiği dört Arapça özdeyişin tercümesini de ekleyerek doksan dört cümlemin Türkçe karşılığını vermekle yetindiğini düşündürmektedir. Eldeki yegâne nüshaya göre şair; eseri için sebep-i telif, hâtıme gibi bahislere gerek görmeksizin Hz. Ali'ye nisbet edilen doksan dört sözü tercüme edip çalışmasını sona erdirmiştir. Arapça vecizelerin üçte birinde bulunan "Ve kâle aleyhi's-selâm, sadaka veliyullâh" gibi takdim ve tasdik sözleri, mütercim veya müstensihin Şii olabileceği ihtimalini akla getirmekte, tercümelerindeki bazı Türkçe kelimelerin 16. asırdaki yaygın yazılıştan farklılık göstermesi ise birtakım mahallî söyleyişlerin metne aksettirildiğini düşündürmektedir. Her ne kadar vezin ve kafiye gibi kayıtlar, Arapça sözlerin kusursuz biçimde tercüme edilmesini zorlaştıran sebepler ise de mütercim, başladığı işi büyük ölçüde başarıyla tamamlamış sayılabilir. Eserin bulunabilecek başka nüshası veya nüshalarında, sahibinin kimliğine dair daha açık bir bilginin yer alması muhtemeldir.

Metin Neşrinde Tutulan Yol

Arapça ibarelerin aslı harfleriyle, vecizelerin tercümelerinin çevriyazı alfabetiyle yazılması tercih edilmiştir. Arapça sözlerin herbirine sıra numarası verilmiş; bunun ardından günümüz Türkçesiyle tercümeleri de ilave edilmiştir. Birkaç kelimedeki noksan harfi tamamlamak ve vezin aksaklığını gidermek maksadıyla yapılan eklemeler [] işareti içinde gösterilmiştir. Vecizelerin manzum tercümeleri yine aynı işaret içinde günümüz Türkçesiyle nesre çevrilmiştir. Mütercim veya müstensihin dalgınlığından meydana gelen bazı yanlışlar dipnotlarda belirtilip düzeltilmiştir.

[1b] قال امير المؤمنين وامام المتقين اسدالله الغالب

على ابن ابى طالب عليه افضل الصلوات والتحيات

لو كشف الغطاء ما ازددت يقيناً

[1. Eger perde açılrsa şüphesiz imanım artmaz.]

Şāh-ı Merdān imām-ı dūnyı vü dīn

Didi bildüm yaq̄inūmi be-yaq̄in

Keşf iderse bu perde[y]i Mevlā

Ol yaq̄in fark eylemez aşlā

[Yiğitlerin Şahı, dünya ve dinin kendisine uyulan öncüsü (Hz. Ali, şöyle) dedi: “(Gayba dair dinî inançlarla ilgili) şüphesiz bilgimi öyle sağlam edindim ki Allah (gözümün önündeki) bu perdeyi açarsa o kuşkusuz biliş, asla fark etmez. (Perde açılmadan önceki şüphesiz bilgimle açıldıktan sonraki bilgim arasında fark olmaz).]

الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا

[2. İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar.]

Ḥalk-ı ‘ālem kemāl-i ‘iṣyāndan

Uyumışlar kaması nisyanından

Kimse olmaz bu ḥābdan āgāh

Gelmeyince każā-yı Ḥaḫ nā-gāh

[Dünya halkı, tam günahkârlıklarından dolayı âdeta uyumuş (gibi gaflet içinde); hepsi (Allah’ı, ahireti, İslami vazifelerini) unutmuş... Cenab-ı Hakk’ın (ölüm) hükmü ansızın gelmeyince kimse bu uykudan haberdar olmaz... (Uykuda olduğunu bilmez).]

[2a]

الناس بزمانهم أشبه منهم بأبائهم

[3. İnsanlar, babalarınınkinden daha ziyade kendi zamanlarına benzerler.]

Olur iy merd-i ‘āqıl-i kāmil

Ḥalk-ı ‘ālem zamāneye māyil

Şarf olur cidd ü cehdi dūnyāya

Beñzemez hiç cedd ü ābāya

[Ey olgun akıl sahibi kişi, dünya halkı zamaneye düşkün olur. Onların çalışması, çabası hep dünya(ya ait ihtiyaç, gaye ve fayda)ya harcanır. Kendileri (doğru yolda giden) dede ve babalarına hiç benzemezler...]

ما هلك امرء عرف قدره

[4. Kendi değerini bilen kişi helâk olmaz.]

Kendözini bilen helâk olmaz

'Âlem-i hâk içinde hâk olmaz

Bildi kıdrini şâhib-i 'irfân

Buldı Hâk'dan hayât-ı cāvidân

[Kendisini bilen helâk olmaz, toprak âlemi içinde toprak olmaz. İrfan sahibi, kendi değerini bilir ve Cenab-ı Hak'tan ebedî hayat bulur...]

قيمة كل امرئ ما يحسنه صدق ولي الله

[5. Kişinin değeri, iyiliği kadardır. Allah'ın velisi Hz. Ali doğru söyledi.]

Âdeme kıdr ü kıymet-i a'lâ

Ney-ilen hâşıl olur iy dānâ

Her ne kim zâtına kemâl virür

O kıdr kıymetine hâl virür

[Ey bilgili kişi! İnsan daha yüksek değer ve dereceyi neyle elde eder? Kendi saygı değer varlığına her ne uygunluk verirse kıymetine o kadar (iyi) hâl verir.]

[2b]

من عرف نفسه فقد عرف ربه

[6. Kendini bilen, Rabb'ini bilir.]

Kim ki bildi kemâl-i ma'rifeti

Nefsini bildi zâti [vü] şıfatı

Rabb'ini 'ilm-len yakîn bildi

Dâr-ı dünyâda 'ilm-i dîn bildi

[Marifetin kemalini (ilim ve irfanın olgunluğunu, tam hâlini) bilen kimse, zat ve sıfat yönünden kendini bilir. (Kendini bilme sayesinde) Rabb'ini ilimle şüphesiz olarak bilir, şu dünya yurdunda din ilmini bilir...]

المرء مخفي تحت لسانه صادق

[7. Kişi, dilinin altında gizlidir. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Her kişinüñ şıfatı maḥfîdür

Dili altında hâli gizlidür

Eyü söylese medḥ iderler anı

Yaramaz dirse kadḥ iderler anı

[Herkesin sıfatları saklıdır; hâli dilinin altında gizlidir. İyi konuşursa onu över; kötü, uygunsuz söz söylese yerer, ayıplarlar.]

من عذب لسانه كثر إخوانه

[8. Dili tatlı olanın dostu çok olur.]

Dili daḥlu olan kelâmı laḥîf

Tab'ı⁴ zîbâ vü kendü merd-i zarîf

Çok olur 'âlem içre kardaşı

Yolı-y-ıla kâmusı yoldaşı

[Dili tatlı, sözü yumuşak, huyu güzel, kendisi nazik olan kişinin dünya içinde kardeşi (gibi samimi dostu) çok olur. Hepsini adap ve usulüne uygun biçimde onun yol arkadaşı olur.]

[3a]

وقال عليه السلام بالبرّ يستعبد الحرّ

[9. Hz. Ali -Allah'ın selâmı üzerine olsun- şöyle dedi: İyilikle hür kişi, kul köle edilir.]

Eyülük it ki 'abd olur âzâd

İy eyü bahtlı budur irşâd

Yokdurur hiç cins-i âdemde

Eyülükden eyü bu 'âlemde

[İyilik et. Çünkü (iyilik sayesinde) hür kişi, kul-köle (gibi itaatkâr) olur. Ey iyi bahtlı insan! Doğru yol gösterme işte budur. Bu dünyada insan türünde iyilikten daha iyi bir şey yoktur.]

⁵لا تنظر إلى من قال وانظر إلى ما قال

[10. Söyleyene bakma, söylenen söze bak!]

Çün işitsen kelâm-ı haqqânî

Nazar itme ki kim didi anı

Diñle kavli şahîh ü sâlim ise

İ'tirâz itme kâ'ili kimse

[Doğru ve gerçek olanı gerektiren bir söz duyduğunda onu kimin söylediğine bakma! Eğer doğru ve kusursuzsa, o sözü dinle, söyleyen kim olursa olsun, (o söze) itiraz etme.]

بشّر مال البخيل بحادثٍ أو وارثٍ⁶

[11. Cimrinin malını felâket veya vârisle müjdele!]

İy kerîmü's-şîfât ferzâne

Vir bişâret bahtîl-i nâ-dâna

Kim olur mâli 'âkıbet târâc

Ya ider hişşe vâris-i muhtâc

[Ey değerli sıfatlara sahip, bilge kişi! Bilgisiz cimriye müjdele ki malı ya sonunda yağmalanacak veya onu muhtaç vâris(ler) paylaşacak...]

[3b]

لجرع عند البلاء تمام المحنة

⁴ Bu kelime asıl metinde "Tab'-ı" biçimindedir. Biz onu mana gereğince "Tab'ı" şeklinde aktardık.

⁵ Yazmada burada sehven بشارتٍ او وارثٍ cumlesi yazılmıştır.

⁶ Yazmada buraya yanlışlıkla لا تنظر إلى من قال وانظر إلى ما قال cumlesi yazılmıştır.

[12. Belâ sırasında sabırsızlıkla sızlanmak, zahmeti arttırır.]

İy belâ içre mübtelâ şabr it

Çünkü Hâk' dan gelür belâ şabr it

Şabr kılduñca miñneti giderür

Ceza' itsen belâ ziyâde olur

[Ey belâyâ tutulmuş olan, sabret! Mademki belâ Cenab-ı Hak'tan gelir, o hâlde sabret. Sen sabrettikçe o sabır, zahmet ve meşakkati giderir. Sabırsızlıkla bağırıp çağırırsan belâ daha fazla olur.]

لا ظفر مع البغي صدق علي عليه السلام

[13. Azgınlıkla zafer olmaz. Hz. Ali -Allah'ın selamı onun üzerine olsun- doğru söyledi.]

Bağy hâk' ile 'ayn-ı 'ișyândur

Küfre yakın tamâm-ı küfrândur

Bağy-ilen kimseye zafer yokdur

Yüri toğrı saña hâtar yokdur

[Azgınlık ve haddi aşmak, gerçekten günahın ta kendisidir; küfre yakın, tam bir nankörlüktür. Azgınlıkla hiç kimse istediğine erişemez. Hadi, sen (yolunda) doğru hareket et; sana tehlike yoktur. (Eğer doğru hareket edersen senin için tehlike yoktur).]

وقال عليه السلام لا ثناء مع الكبر

[14. Allah'ın selamı onun üzerine olsun (Hz. Ali) şöyle buyurdu: Kibirle övgü bir arada bulunmaz.]

Kibr Hâk' uñ şıfât-ı zâtıdır

Mütekebbir anuñ şıfâtıdır

Kibr-len qalbde şafâ olmaz

Mütekebbirlere şenâ olmaz

[Büyüklik, yücelik, Cenab-ı Hakk'ın zatının sıfatlarıdır. "Mütekebbir" (Büyüklenen), onun sıfatları(ndan birini belirten adı)dır. Kibirle kalpte temizlik ve kedersizlik bulunmaz. Kibirli kimseler övülmez...]

[4a]

لا برّ مع شحّ صدق ولي الله

[15. Cimrilikle iyilik bir arada olmaz. Allah'ın velisi (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Eyülük ister-isen iy 'âkıll

Hırş⁷ terk eylemek gerek hâşıl

Kimse hırş ile 'âfiyet bulmaz

Eyülük bu şıfât ile olmaz

[Ey akıllı kişi! Sözü'nün özü şudur: Eğer iyilik istersen hırş, açgözlülük ve aşırı isteği bırakmak lazım... Kimse hırsla sağlık, esenlik elde edemez. Bu (kötü) sıfatlarla iyilik olmaz.]

⁷ Bunun yerine "şuhh" veya "buhl" kelimesinin kullanılması daha doğru olurdu. Çünkü vecizede geçen "şuhh" hırş değil, hırş ulaşılmış cimrilik manasına gelir.

لا صحة مع التهم صدق

[16. Oburlukla sağlık bir arada olmaz. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Yimegi çok yiyen çeker emegi

Şiḫhat istersen az yi yimegi

Çok yimek âdemi ḫarâb eyler

Çok ḡabâvet virür 'azâb eyler

[Yemeği çok yiyen zahmet çeker. Sağlık istersen yemeği az ye! Çok yemek insanı mahveder. Çok kalın kafalılık verir; büyük sıkıntı ve kedere sebep olur.]

لا شرف مع سوء الأدب

[17. Kötü ahlakla şeref bir arada olmaz.]

Ger şeref ister-isen iy 'âkıll

Eyle âdâb ile edeb ḫâşıl

Edebi olmayan edîb olmaz

Şeref ü ḡadr aḡa naşîb olmaz

[Ey akıllı kişi! Eğer şeref istersen, adapla edep elde et. Edebi olmayan edepli olmaz. Ona şeref ve değer nasib olmaz.]

[4b]

لا اجتناب من محرم مع الحرص

[18. Hırs ve tamahkârlıkla haramdan sakınılamaz.]

Ḥırş insâna key ziyân eyler

Ger emîr ise pâsbân eyler

İctinâb eylemez ḫarîş vebâl

Yanına bir olur ḫarâm ü ḫelâl

[Hırs, insana çok zarar verir; bir topluluk veya memleketin reisi ise onu bekçi eder. Açgözlü ve aşırı istekli kimse, vebalden kaçınmaz; haram ve helal onun nezdinde bir olur.]

لا راحة مع الحسد صدق

[19. Kıskançlıkla huzur birlikte olmaz. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Ḥased itmekle istirâḫat yok

Merd-i ḫâsidde ḫîç rāḫat yok

Her kime Ḥaḡ'dan olsa ni'met ü cāḫ

Ḥased ehline derd olur nâ-gāḫ

[Kıskançlıkla istirahat birlikte bulunmaz. Çünkü kıskanç adamda hiç rahat olmaz. Her kime Allah'tan nimet ve makam verilse o, kıskanç kimseye ansızın dert olur.]

لا محبة مع مرء صدق على

[20. Tartışma ile sevgi bir arada olmaz. Hz. Ali doğru söyledi.]

Çok yemek vaşf-ı zât-ı hayvândur

Çok yemez ol ki aşl insândur

Çarnı tok yâra intizâr olmaz

Çok yemek sevmeg ile yâr olmaz⁸

[Çok yemek hayvanın kendi sıfatıdır. İyi soylu insan olan çok yemez. Karnı tok (olarak) dosta bekleme olmaz. Çok yemek, sevmekle dost olmaz.]

[5a]

لا سؤدد مع انتقام صدق

[21. İntikamla efendilik birlikte bulunmaz. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Ğazabı ħadden aşırı sürme

İntikâmıñ maħâmına durma

Kîne ehli ululığı bulmaz

Ululuk intikâm ile olmaz

[Haddinden fazla öfkelenme! Öç alma yerinde durma. Kindar kimseler büyüklük elde edemez. Ululuk, intikamla birlikte bulunmaz.]

لا زيارة مع الزعارة

[22. Kötü huylulukla ziyaret olmaz.]

Ger ziyâret idersen aħbâbı

Ya dilersen visâl-i aşħâbı

Göñlün açuğ gerek lebün ħandân

Yoksa olmaz muşâħabet çendân

[Eğer dostları ziyaret edersen veya arkadaşlara kavuşmayı istersen içinin rahat, kedersiz ve yüzünün güleç olması lâzımdır. Yoksa pek o kadar (samimi) arkadaşlık ve söyleşme olmaz.]

لا صواب مع ترك المشورة

[23. Danışmayı terk ederek doğru bulunmaz.]

Meşveret eylemek sa'âdetdür

Meşveret ehl-i 'ağla 'âdetdür

Meşveretle işün ħarâb olmaz

Meşveret itmesen şavâb olmaz

⁸ Bu beyitler, لا محبة مع مرء, vecizesinin çevirisi değil, 16. sırada yer alan مع التهم لا صحة مع التهم sözünün tercümesi olabilir. Arapça cümleyle alakasız olan beyitler mütercim veya müstensihin yanlışlığı olsa gerek.

[Danışmak bahtiyarlıktır. Akıl sahiplerinin âdeti, (o işle alâkalı bilgi ve tecrübesi bulunan güvenilir kişilerle) istişare etmektir. Danışmayla işin yıkılmaz. İstişare etmesen (o iş) doğru olmaz.]

[5b]

لا مروءة لكذوب صدق

[24. Yalancının mürüvveti (mertliği, insanlığı) olmaz. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Kim ki yalanı halk-ilen çokdur

Hîç anuñ mürüvveti yokdur

Mürvet ehlinde yokdurur yalan

Kimsenüñ haqqına dimez bühtân

[İnsanlara çok yalan söyleyen kimsenin hiç insanlığı, mertliği olmaz. Mert ve insaniyet sahibi kişiler yalan söylemez ve kimse hakkında iftira etmezler.]

وقال عليه السلام لا وفاء للملول

[25. Allah'ın selamı onun üzerine olsun (Hz. Ali) şöyle söyledi: Usanmış kimsede vefa olmaz.]

Hîç itmez vefâ melâl ehli

'Aksin itmez dañı kemâl ehli

Mü'minüñ va'desi hilâf olmaz

Ehl-i imânda ihtilâf olmaz

[Bıkmış, usanmış kimseler vefalı olmaz (sözünde durmaz ve dostluğunda sebat etmez). Olgun kişiler de (verdikleri sözün) tersini yapmazlar. Mümin, verdiği söze aykırı davranmaz. İman sahibinde öyle ihtilaf olmaz.]

لا كرم أعز من التقى

[26. Takvadan daha aziz bir soyluluk ve ululuk yoktur.]

Kim ki 'izzet dilerse Mevlâ'dan

Yüz çevirmez tarîk-ı takvâdan

Hîç takvâ gibi temîz olmaz

Ehl-i takvâ kadar 'azîz olmaz

[Allah'tan değer, kuvvet ve itibar isteyen kimse, takva yolundan yüz çevirmez. Takva gibi (değerli) ayırt edici (alâmet) hiç bulunmaz; takva sahibi kadar aziz (kimse) olmaz.]

[6a]

لا شرف أعلى من الإسلام

[27. İslam'dan daha yüce bir şeref yoktur.]

Ger dilersen şeref Müsülmân ol

Küfri terk eyle ehl-i imân ol

İki 'âlemde iy zarîf-i laîf

Olmaz İslâm'dan 'azîz ü şerîf

[Eğer şeref istersen Müslüman ol; inkârı bırak; iman sahibi ol! Ey hoş ve nazik kişi, İslam'dan daha değerli ve şerefli bir şey bulunmaz.]

لا معتقل أعقل من الورع

[28. Vera(takva)dan daha sağlam bir sığınak yoktur.]

Çün senüñ 'ömrüñ oldı şarf-ı günâh
Din yolında vera'dan eyle penâh
Ma'rifet bâbını tamâm eyle
Zühd yolında ihtimâm eyle

[Mademki senin ömrün günaha harcandı, (öyleyse bundan sonra sen) din yolunda takvayı sığınak edin. Marifet (ilim, irfan ve hüner) kapısını tamamla; zühd yolunda dikkatle çalış!]

لا شفيع أنجح من التوبة

[29. Tevbeden daha kurtarıcı bir şefaathçi olmaz.]

Ger şefâ'at dilersen iy güm-râh
Tevbe itmekdürür şefî'-i günâh
Tevbe yolına yüz sürüp hâk ol
Tevbe ile günâhdan pâk ol

[Ey yolunu kaybetmiş! Eğer şefaath (hatalarının bağışlanması için aracılık) istersen günahın şefaathçisi tevbe etmektir. Tevbe yoluna yüz sürüp toprak ol, tevbeyle gûnahtan temizlen.]

[6b]

لا لباس أحسن من السلامة

[30. Sağlık ve selâmetten daha güzel elbise olmaz.]

İy ki şihhat libâsı istersen
Cümlenden ol libâsdur ahsen
Hastalıktan beter pelâs olmaz
Hiç şihhat gibi libâs olmaz

[Eğer sağlık elbisesi istersen o giyecek hepsinden daha güzeldir. Hastalıktan beter eski püskü çul ve sağlık gibi (güzel) giyecek olmaz.]

لا داء أعيا من الجهل

[31. Cehaletten daha dermansız dert yoktur.]

Diñle iy merd-i 'âqıl-i kâmil
Cehl derdine yok devâ hâşıl
Ger tabîb olsa şâhib-i 'irfân
İdemez chehl derdine dermân

[Ey olgun akıl sahibi kişi! Dinle. Cehalet derdine çare bulunmaz. İrfan sahibi tabip olsa cehalet derdine ilaç yapamaz.]

لا مرض أضي من قلة العقل

[32. Akıl kıtlığından daha şifasız bir hastalık olmaz.]

Bedenün haste ise bāk değil
Kalb ol derde derdnāk değil
Gerçi âdemde hastalık çokdur
‘Aklızsızlık gibi maraz yokdur

[Bedenin hastaysa bu korkulacak bir durum değil. Kalp, o derde dertlenmez. Her ne kadar insanda hastalık çoksa da akılsızlık gibi (tedavi edilemez bir) dert yoktur.]

[7a]

لسانك يقتضيك ما عودته

[33. Dilini neye alıştıırırsan seni ona zorlar.]

Her ne öğrensen iy faşih-zübān
Odur elbette muktezā-yı lisān
Her ne kalbünde eyledün tekrār
Dil dağı anı zıkr ider nā-çār

[Ey düzgün söz söyleyen kişi! Her neye alışsan, elbette dilin gerektirdiği odur. Gönlünde her neyi tekrar ettiysen dil de çaresiz onu anar.]

المرء عدو لما جهله صدق على عليه السلام

[34. Kişi, bilmediği şeyin düşmanıdır. Hz. Ali (Allah'ın selamı onun üzerine olsun) doğru söyledi.]

Zāt-ı kâbil vücūd-ı nā-kâbil
Her biri bildüginedür māyil
Ehl-i ‘akluñ kıtında rüşendür
Bilmedüğine ‘akıl düşmendür

[Kabiliyetli kişi ve kabiliyetsiz insanların her biri bildiğine düşkündür. Akıl sahibi kişilerin katında şu durum açıkça bellidir: Akıl bilmediğine düşmandır.⁹]

رحم الله امرء عرف قدره ولم يتعدّ طوره

[35. Allah'ın rahmeti kendi değer ve derecesini bilip de haddini aşmanın üzerine olsun!]

Kim ki kadrin bilür hilāf itmez
Hiç haddinden ihtilāf itmez

⁹ Bu vecizenin “Kişi bilmediğine düşmandır” mealinde çevrilmesi daha uygun olurdu. Çünkü Arapça sözün başında “el-Aklü” değil, “el-Mer’ü” kelimesi vardır.

Her ki 'âlemde böyledür hâli

Rahmet olsun qarîn-i ahvâli

[Değerini bilen kişi (o kıymete ve Allah'ın emirlerine) aykırı iş yapmaz. Sınırı konusunda uyuşmazlık çıkarmaz. (Haddini aşan hiçbir fiil işlemez). Dünyada hâli böyle olan kişinin işlerinin yakını (İlahi) rahmet olsun!]

[7b]

اکبر الاعداء أخفاهم مكيدة

[36. Düşmanların en büyüğü, hilesi gizli olan(düşmanlığını saklayan)dır.]

Düşmenüñ en büyügi hengidür

Ol ki düşmenliğinde gizlidür

Âşikârede dostdur cânı

Mekr ü tezvîr ü keydi pinhânı

[Düşmanın en büyüğü hangisidir? Düşmanlığı gizli olan... Onun ruhu görünüşte dosttur; ancak hile, yalan ve düzeni gizlidir...]

اعادة الاعتذار تذكير للذنب

[37. Özrü tekrar etmek, yaptığı günahı akla getirmektir.]

Ger günâhuñ çok ise iy miskîn

Kesme ümmîdüh olmagil gamgîn

Bir yeter tevbe ile istiğfâr

'Özr-i taqşîrüh eyleme tekrâr

[Ey fakir! Eğer günahın çoksa ümidini kesme ve üzülme. (Onların affedilmesi için samimi) bir tevbe ile istiğfar yeter. Hata ve günahının özrünü tekrar etme!..]

النصح بين الملاء تقريع صدق

[38. Kalabalık arasında öğüt vermek, azarlamak (rezil etmek) demektir. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Ber-mele' eyleseng¹⁰ naşîhat ü pend

Olmaz ol pend hiç fâyidemend

Zâhirâ gerçi kim naşîhatdur

Gizli olmayicek¹¹ faẓîhatdur

[(Bir kişiye) kalabalık arasında öğüt versen o nasihat hiç faydalı olmaz. O, her ne kadar görünüşte öğütse de gizli olmayınca rezilliktir...]

¹⁰ Teklik 2. şahıs ekinin (η) نك olarak yazılması istisnai bir hadisedir. EAT devrinde dahi ender görülen bu durum, metnin imlasında Uygur yazı geleneğinin kalıntıları olarak yorumlanabilir. 11b/62'de de *denglü* misali var.

¹¹ -JcAk zarf-fiili EAT devrine has bir ektir. Ancak 18. asra kadar Osmanlı Türkçesinde kullanılmıştır. Sonrasında yerini – *Inca*'ya bırakmıştır. Ünlü uyumuna aykırı şekilde yazılması, "hengi" kelimesindeki gibi ağız hususiyetinin imlaya yansımaları olarak yorumlanabilir.

[8a]

إذا تمّ العقل نقص الكلام صدق

[39. Akıl tamam olduğu zaman, söz azalır. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Câhilüñ vaşfını bil iy 'âkııl
Sözi çokdur kelâmı bî-ḥâşıl
'Âkıılun 'aklı çün kemâl bulur
Ḳâli terk eyler ehl-i ḥâl olur

[Ey akıllı kişi! Cahilin sıfatını şöyle bil: Onun lâfı çok, sözü faydasızdır. Akıllı kişinin akli olgunlaştığında o (çok ve lüzumsuz) sözü bırakır, hâl ehli olur...]

الشفيع جناح الطالب

[40. Aracılık yapan, dilek sahibinin kolu-kanadır.]

Ger dilersen şefâ'at iy t̄alib
Evvelâ bir şefî'a ol rāğib
T̄alibün murğ-ı cānı vaḳt-i nişât
Bir dilekçiden eyler ikki kanat

[Ey istekli kişi! Eğer (bir talebinin gerçekleşmesi veya hatanın affedilmesi için) aracılık edilmesini istiyorsan önce bir aracıyı bulmaya rağbet edici ol! İsteyen kişinin can kuşu, sevinç zamanında bir şefaattçiden iki kanat yapar. (Şefaattçinin şefaati talip için kol kanat gibidir.)]

وقال عليه السلام نفاق المرء ذلّة

[41. Allah'ın selamı onun üzerine olsun (Hz. Ali) şöyle söyledi: Kişinin nifakı, horluğudur.]

Mü'minün ḳalbi pāk ü şādıḳdur
Göñli pāk olmayan münāfıḳdur
Çün münāfıḳ nifāḳı yār itdi
Ol nifāḳ anı ḥ'ār ü zār itdi

[Müminin kalbi temiz ve doğrudur. Gönlü temiz olmayan münafıktır. Münafık, ikiyüzlülüğü dost edindiği için o nifak onu hor duruma düşürmüş ve ağlatmıştır.]

[8b]

نعمه الجاهل كروضة في مزبلة

[42. Cahilin nimeti, çöplük içindeki yeşillığe benzer.]

Câhilüñ ni'meti eyā 'âkııl
Neye teşbîhdür mişâlini bil
Düşüben lâ-yezâl leyl ü nehār
Bir riyāz-ı na'ime bir murdār

[Ey akıllı kişi! Cahilin nimeti neye benzetilmiştir, onun benzerini bil: Pis bir şeyin gece gündüz son bulmaksızın bolluk içinde yaşayış veya cennet bahçelerine düşmesi gibidir.]

الجزع أتعب من الصبر

[43. Sabırsızlıkla sızlanmak, sabırlı olmaktan daha yorucudur.]

Ceza' itme belâda iy şâbir

Acırekdür yürek beter acır

Eylesen şabr kılmasañ feryâd

Yetişür 'âkıbet mürîde murâd

[Ey sabırlı kişi! Belâ esnasında telâş içinde ağlayıp sızlama! (Böyle davranış) daha acıdır; kalp beter acı çeker. Sabretsen ve feryad etmesen, sonunda isteyene istediği şey erişir...]

المسؤل حرّ حتى يعد صدق

[44. Kendisinden istekte bulunulan kimse, vaad edinceye kadar hürdür. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Kim ki senden su'âl ider iy yâr

'Abd olursan cevâbına nâ-çâr

Virmeyince cevâbın iy dâna

Yokdur âzâdlık saña aşlâ

[Ey dost! Kim senden bir şey dilerse onun karşılığında çaresiz köle gibi olursun. Ey bilgili kişi! (İstenen şeyin) karşılığını vermeyince sana asla serbestlik yoktur.]

[9a]

من طلب ما لا يعنيه فاته ما يعنيه صدق

[45. Mühim olmayan işleri isteyen, mühim olanları kaybeder. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Çalbüñe hırşı eyleme ğâlib

Olma bî-hüde nesneye t̄alib

Ger taleb eylesen bu kem şıfatı

Fevt idersin müfîd ma'rifeti

[Kalbine hırşısı galip etme. (Aşırı istek ve açgözlülüğün kalbine baskın gelmesine fırsat verme). Boş şeye istekli olma. Eğer bu kötü sıfatı (sana faydalı ve gerekli olmayan şeyi) istesen faydalı bilgi, hüner ve ustalığı elden kaçırsın...]

السامع للغيبة أحد المغتابين

[46. Gıybeti dinleyen, gıybet edenlerin biridir.]

Ġaybet ehlinden olmagil iy yâr

Yime bir mü'minüñ etin zinhâr

Söyleyen ğaybeti bed-ahterdür

Dinleyen de aña berâberdür

[Ey dost! Gıybet edenlerden olma. Sakın bir müminin etini yeme.¹² Gıybet eden kimse bedbahttır. Dinleyen de (günaha ortak olmak yönünden) onunla beraberdir.]

الدَّلَّ مع الطَّمع صدق ولي الله

[47. Horluk ve alçalış, aç gözlülükle beraberdir. Allah'ın velisi (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Ger 'azîz olma¹³ istesen iy yâr

Kimseden itmegil tama' zinhâr

Kim ki itdi tama' zelîl oldı

Hürmeti 'izzeti kalîl oldı

[Ey dost! Eğer değerli ve itibarlı olmayı istesen sakın hırslı olup kimseden bir şey isteme! Açgözlülük eden kimse hor görülür; onun itibar ve büyüklüğü az olur.]

الراحة مع اليأس صدق

[48. Rahatlık, ümidi / beklentisi olmamaktır. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Râhatuñ birisi murâd iledür

Birisi daħı nâ-murâd iledür

Ber-murâd olmañ istirâhatdur

Çağ'-ı ümmîd daħı râhatdur

[Rahatın birisi, istediği şeyi elde etmekle, birisi de isteksiz (beklentisiz) olmaktır. İstediyin şeye kavuşman, dinlenip rahat etmektir. Ümidi kesmek (insanlardan bir şey beklememek) de rahattır.]

[9b]

وقال عليه السلام الحرمان مع الحرص

[49. Allah'ın selamı üzerine olsun (Hz. Ali) şöyle söyledi: Mahrumiyet, hırsla beraberdir.]

Dâr-ı dünyâda key hârîş olma

Nefs vesvâsına enîs olma

Kim ki hırş eyledi ħabîş oldı

Ye's ü hırmâna hem celîs oldı

[Dünya yurdunda çok hırslı olma. (Şeytan gibi) vesvese veren nefse de dost olma. Açgözlü ve aşırı istekli olan kimse pis olur; ümitsizlik ve mahrumiyetle birlikte oturur.]

من كثر مزاحه لم يخل من حقد عليه أو استخفاف به

[50. Çok şaka yapan kimseye karşı ya kin beslenir veya o kişi hafife alınır.]

¹² Bu mısradaki ayet hatırlatılıyor: "(...) bir kısmınız bir kısmınızı gıybet etmesin! Herhangi biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanırmı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun..." (Kur'an, Hucurat Suresi, 49/ 12).

¹³ Buradaki 7 sesi düşündürücüdür. İyelik eki ise mısra içinde manasız duruyor. Şair, belki belirtme ekini düşürmek istemiş olabilir: "Ger aziz olmañı istesen iy yâr"

Keşret-i hezl ider seni taḥfif

Hezli çok itme iy zarîf-i laîf

Hezl idüp zilleti murâd itme

Düşmenüdüür ḥasûdî şâd itme

[Çok şaka yapmak, senin hafife alınmana sebep olur. Ey hoş, zarif kişi, çok şaka yapma! Şaka yapıp alçalmayı isteme! (Böylece) senin düşmanın olan kıskancı sevindirme!]

الحاسد مغتاظاً على من لا ذنب له

[51. Kıskanç, suçu, günahı olmayan kişiye karşı öfkelenir.]

Ḥâsidüñ vaşfi kibr-ilen kîndür

Merd-i ḥâsid hemîşe ğamgîndür

Suçı olmayana ider ğazabı

Ne ‘acebdür bu ḥâsidüñ ḥasedi

[Kıskancın sıfatı kibirle kindir. Kıskanç adam daima kederlidir; suçu olmayana öfkelenir. Şu kıskancı kıskançlığı ne şaşılacak şeydir!..]

[10a]

كفى بالظفر شفيع المذنب

[52. Suçlu olana şefaataçi olmak için zafer yeter.]

Çün günehkâre sen zafer bulduñ

Ḥaḳ Te‘âlâ’dan ol nazâr bulduñ

Suçını ‘afv it iy refî‘-nazâr

Kim zafer bulduñ şefî‘ yeter

[Mademki sen günahkâra karşı başarılı oldun ve Yüce Allah’tan o (lütufkâr) bakışı elde ettin, (öyleyse) ey yüksek fikirli kişi, (galip geldiğin kimsenin) suçunu affet! Ona karşı başarılı olman, suçunu affetmek için aracı olarak yeter.]

رَبِّ سَاعَ فِيمَا يَضَرُّ صَدَقَ

[53. Zararına çalışanlar çoktur. (Hz. Ali) doğru söyledi]

Ḥayr umar gerçi ḥalḳ cânına

Çok olur sa’y ider ziyânına

Nef’ zann eyler o velî zardur

Ḥayr şanur tamâm-ı şerdür

[İnsanlar her ne kadar kendi canına hayır umarsa da onların zararına çalıştığı çok olur. O fayda (kazandığını) zanneder fakat (elde ettiği şey) zarardır; hayır sanır ama şerrin tamamıdır!]

لا تَتَكَلَّ عَلَى الْمَنَى فَاثْمًا بِضَايِعِ التَّوَكُّلِ

[54. Arzu ve temenniye güvenme! Çünkü o, ahmakların sermayesidir.]

Tekye itme ki Hâk ider taqdîr
'Aklun oldukca eyle bir tedbîr
Yaramaz işlerün bizâ'atdûr
Hâk'â sermâye-i 'adâvetdûr

[(Arzularına) güvenme. Çünkü (kulların başına gelecek şeyleri) takdir eden Cenab-ı Hak'tır. Aklın oldukça tedbir al. Kötü ve uygunsuz işlerin sermayedir ama Cenab-ı Hakk'a düşmanlık sermayesi!..]

[10b]

اليأس حَزْرُ الرَّجَاءِ عَبْدُ صَدَقِ

[55. Ümitsizlik hürlük, ümit beslemek köleliktir. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

'Abd olursan ümîd-ilen münkâd
Çat'-ı ümmîd ider seni âzâd
Çul olur kim ki bağladı ümmîd
Ye's iden pâdşâh olur cāvîd

[Ümitten dolayı boyun eğen bir kul-köle gibi olursun. (İnsanların elindeki şeylerden) ümit kesmekse seni hür eder. Ümit besleyen kimse köle gibi (beklentisinin tutsağı) olur. Ümitsiz olan, ebedî sultan (gibi hür) olur.]

¹⁴وقال عليه السلام ظنّ العاقل كهانةً

[56. Allah'ın selamı üzerine olsun (Hz. Ali) şöyle söyledi: Akıllının zannı, kehanettir.]

Her ne zann itse 'âkıl-i kâmil
Şanma zann itdiginî bî-hâşıl
'Âkılün zannını yaķın bilesin
Didiginî şalâh-ı dîn idesin

[Olgun akıllı kişi her ne sandıysa onun zannettiğinin meydana gelmeyeceğini sanma! Akıllı kişinin zannını sağlam bilgi gibi bilmeli ve söylediğini din(e riayet)in iyi hâli olarak (kabul) etmelisin.]

¹⁵من نظر اعتبر صدق ولي الله

[57. (Basiretle) bakan kimse, ibret alır. Allah'ın velisi (Hz. Ali) doğru söyledi.]

'Ârifün baķışı kerâmetdûr
Her neye baķsa aña 'ibretdûr
Her neden olur ise iy 'âkıl
Hikmet aņlar hâkîm-i deryâ-dil

¹⁴ Nüşhada burada sehven من نظر اعتبر صدق ولي الله cümleleri yazılmıştır.

¹⁵ Burada yanlışlıkla ظنّ العاقل كهانةً vecizesi yazılmıştır.

[İrfan sahibi kişinin bakışı keramet gibidir. Her neye baksa, onun için ibrettir. Ey akıllı insan! Gönlü deniz gibi (geniş) olan bilge, her ne şeyden olursa olsun onu hikmet bilir.]

[11a]

العداوة شغل القلب صدق

[58. Düşmanlık, (faydalı işten alıkoyan) kalp meşguliyettir. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

İy şakî gel beri şekâveti ço
Ehl-i imân-isen 'adâveti ço
Âdemi dîv iden şekâvetdür
Çalbi pās eyleyen 'adâvetdür

[Ey bedbaht! Beri gel, haydutluğu bırak! İman sahibiyse düşmanlığı bırak. İnsanı şeytana döndüren bedbahtlık, kalbi paslandıran ise düşmanlıktır.]

القلب إذا أكره عمى صدق علي

[59. Gönül bir şeye zorlandığında körelir. Hz. Ali doğru söyledi.]

Benden işit naşîhâti iy yâr
Gönlüğe [çoğ] güc eyleme zinhâr
Çalbe güc olsa derdnâk olur
Gözi a'mâ özi helâk olur

[Ey dost! Şu öğüdü benden dinle: Sakın gönlüne eziyet etme! Çünkü kalp bir şeye zorlansa dertli olur; gönül gözü kör, kendisi helâk olur.]

الادب صورة العقل

[60. Edep, aklın suretidir (yansımasıdır).]

Edeb iy merd-i 'âkıl-i dānā
'Aqladur zīb ü zīnet-i a'lā
Edebüh 'aql-ilen zevāli yok
Edebi olmayan kemāli yok

[Ey bilgili, akıl sahibi adam! Edep, terbiye, akıl için pekiyi ve yüksek bir süs, zinetir. Akılla edep için sona erme yoktur. Edebi olmayanın olgunluğu olmaz.]

[11b]

وقال عليه السلام لا حياء لخرىص

[61. Allah'ın selamı üzerine olsun (Hz. Ali) şöyle söyledi: Açıgözlünün utanması olmaz.]

Dār-ı dünyāda key hārîş olma
Hırşdan vāzgiç habîş olma
Ehl-i hırş olanuñ hayāsı yok
Derdi çokdur anuñ devāsı yok

[Şu dünya yurdunda çok hırslı olma. Hırstan vazgeç, pis olma! Hırs sahibi olan kimsenin hayâsı olmaz. Onun derdi çoktur, devası bulunmaz.]

من لانت أسافله صليت أعاليه

[62. Aşağıdakileri (Küçükleri/hizmetçileri) yumuşak huylu olan kimsenin yukarıdakileri (büyükleri/ düşmanları) sert olur.]

Kim ki oldı aşağısı yumşak
Yüzi pekdür sözi dağı yanşak
Kimseye hiç inanmaz aşlâ
Zerre denglü utanmaz aşlâ

[Aşağısı yumuşak olanın utanması, sıkılması olmaz, sözü de çoktur (kendisi gevezedir). O, kimseye asla hiç inanmaz; zerre kadar da utanmaz.]

من اوتي في عجانه قل حياؤه وبذاً لسانه

[63. Kendisine makattan verilen (livata yapılan) kimsenin hayâsı az ve dili bozuk olur.]

Kime kim yâdigârî eylediler
Aşağasın yukarı eylediler
Dili fâhiş olur hayâsı yok
Kimseye zerrece vefâsı yok

[Kime “yadigarlık” (!) ettiler, onun aşağısını yukarı yaptılarsa, ağız bozuk ve utanması yok olur. (Böyle bir fiile uğrayanın) zerre kadar vefası olmaz.]

[12a]

السعيد من وعظ بغيره

[64. Bahtiyar, başkalarının hâlinden öğüt alandır.]

Oldur ol bahtlı sa'âdet-mend
Ki naşîhat sözünden alur pend
Birisinden birine pend olsa
İşidüp anı behre-mend olsa

[Şanslı ve bahtiyar, nasihat sözünden öğüt (ders) alan kişidir. Birisi bir başkasına öğüt verdiğinde onu dinleyip hissedar olandır.]

الحكمة ضالة المؤمن صدق

[65. Hikmet, müminin yitiğidir. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Mü'minüñ kalbi şâf âyinedür
Hikmetu'llâh aña mu'âyinedür
Her ne kim bilse bâb-ı hikmetden

Şanur anı bilürdi evvelden

[İnanan kişinin kalbi temiz bir ayna gibidir. Allah'ın hikmeti ona belli olur; görünür. Hikmet (ilim ve bilgelik) konusunda her ne bilse onu önceden bildiğini sanır...]

الشَّرَّ جَامِعٍ لِمَسَاوِي الْعُيُوبِ

[66. Şer, bütün kusurların kötü yönlerini bir araya getirir.]

Şirretün ehl-i hayra mâni'dür

Şer kamu 'ayb ü 'āra cāmi'dür

Ehl-i imānda şerr ü şūr olmaz

Şerr ü şūr ehline huzūr olmaz

[Senin kötülüğün hayır sahiplerine engeldir. Kötülük, bütün kusur ve utandırıcı şeyleri kendisinde toplayıcıdır. İnanan kişi(ler)de kötülük ve kavga, gürültü olmaz. Kötü ve kavgacı kimselerde de huzur bulunmaz.]

[12b]

كثْرَةُ الْوَفَاقِ نِفَاقٌ وَكثْرَةُ الْخِلَافِ شِقَاقٌ

[67. Çok muvafakat nifaka, çok muhalefet de şikaka (bozuşmaya) sebep olur.]

Key muvāfık olup nifāk itme

Çok hilāf eyleyüp şikāk itme

Key hilāf eyleyendür ehl-i şikāk

Keşret-i ittifāk 'ayn-ı nifāk

[Çok uygun davranıp münafıklık etme. Çok da muhalefet edip bozuşma. Çok aykırı giden, muhalefet eden, bozuşandır. Çok muvafakat etme ve uygun bulma da münafıklığın ta kendisidir.]

رَبِّ أَمَلٍ خَائِبٍ صَدَقَ

[68. Nice ümit edilen şey, boşa çıkar. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Key emel eyleyüp recā itme

Kimseden hiç ilticā itme

Çok emel var kim seni aldar

Âl ile murğ-ı cânuñı avlar

[Çok ümit besleyip (bir şeyler) umma; kimseye de sığınma! Çok ümit vardır ki seni aldatır. Hileyle can kuşunu avlar.]

رَبِّ رَجَاءٍ يُؤَدِي إِلَى الْحَرَمَانِ

[69. Nice ümitler, (sahiplerini) mahrumiyete uğratmıştır.]

Çok olur kimse bir recā eyler

Hāceti Hāk'dan ilticā eyler

‘Âkıbet hâceti revâ olmaz

Derdine zerrece devâ olmaz

[Çok olur ki bir kişi (bir şeyler) ümid eder, Allah’a sığınarak (dua ederek) ihtiyacını diler. Sonunda o ihtiyacı karşılanmaz, derdine zerre kadar çare olmaz.]

[13a]

رَبِّ أَرْبَاحٍ يُؤَدِّي إِلَى الْخُسْرَانِ

[70. Nice kazançlar var ki, sonunda ziyana sebep olur.]

Assı çokdur şonı ziyâna çeker

Çok yakîn kim seni gümâna çeker

Şanasın kim işüñde fâyide var

Şon ziyânını göresin iy yâr

[Sonu zarar ve ziyana varan fayda çoktur... (Şu) çok şüphesiz bilgidir ki, (o faydalı sandığın şey, bu konuda) seni kuşkuya sürükler.¹⁶ Ey dost! İşinde fayda olduğunu sanırsın ama sonunda onun zararını görürsün.]

رَبِّ طَمَعٍ كَاذِبٍ صَدَقَ

[71. Sonu hüsrân olan nice aç gözlülük vardır. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Çok tãma‘-kâr olma iy ‘âkııl

İtme her işde sa‘y-i bî-hâşıl

Gerçi tãmmâ‘ merd-i tâlibdür

Ekşeriyâ tãma‘ da kãzibdür

[Ey akıllı kişi! Çok açgözlü ve aşırı istekli olma! Sonuçsuz ve kazançsız olan işlerde çalışma! (Sonunda kazanç olmayan işlere emek verme). Her ne kadar çok tamahkâr olan, isteyen adamsa da aç gözlülük de çok kere yalancıdır. (O aşırı isteklerin çoğu gerçekleşmez).]

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْبَغْيُ سَائِقٌ إِلَى الْخَيْرِ

[72. Allah’ın selâmı üzerine olsun (Hz. Ali) şöyle söyledi: Azgınlık, insanı helâke sürükler.]

Kim ki güm-râh ü hãksâr oldu

Tã kıyâmet zelîl ü h‘âr oldu

Çünkü kaç‘ istemez o hâletden

Hîç kurtulmaz ol dâlâletden

[Yolunu kaybeden ve böylece toprakla beraber olan kimse, kıyamete kadar alçak olur; aşağı tutulur. O hâlden kesilmeyi (ayrılmayı) istemediği için o sapıklıktan hiç kurtulmaz.]

[13b]

فِي كُلِّ جُرْعَةٍ شَرْقَةٌ وَمَعَ كُلِّ أَكْلَةٍ غَضَّةٌ

[73. Her yudumda bir boğaz düğümlemesi ve her lokmada bir yutkunma zorluğu vardır.]

¹⁶ Bu mısra, “Birçok şüphesiz bilgi sandığın şey seni şüpheye çeker” manasında da anlaşılabilir.

Bezm-i devr içre içdüğü cāmı

Cür'asız hiç olmaz encāmı

Derd ü endüh u miḥneti çokdur

Ġuşşasız hiç loğması yokdur

[Şu devir meclisi (şarap kâsesinin elden ele dolaştırıldığı iştret yeri) içinde içtiğin kadehin sonu hiç tortusuz olmaz. (Bu dünya zevklerinin) dert, keder ve zahmeti çoktur. Tasasız lokması yoktur.]

من كثر فكره في العواقب لم يشجع

[74. Sonuçları çok düşünen cesur olmaz.]

Fikri çok eyleyen şücâ' olmaz

Bu kelâm üstüne nizâ' olmaz

Olma vesvâs ehli fikr eyle

Niçe bu fikr Ḥaqq'ı zikr eyle

[Çok düşünen kimse, cesur ve yiğit olmaz. Bu söz üzerine çekişme olmaz. Şeytana bağlı (onun hilesine aldanan) kimselerden olma. Düşün... Bu düşünce ne zamana kadar sürecek? Cenab-ı Hakk'ı zikret (hatırla ve an).]

إذا حلت المقادير ضلت التدابير

[75. Takdir edilenlerin düğümü çözüldünce, tedbirler boşa gider.]

Çün każâ-yı Ḥudây olur nâzil

Ol każâyâ rızâ virür 'âkıll

Her ne kim eyledi każâ taqdir

Hiç def' eylemez anı taqdir

[Allah'ın ezelde takdir ettiği hüküm indiğinde akıllı kişi o kazaya rıza verir. Cenab-ı Hakk'ın takdiri her neye hükmettiyse tedbir(ler) onu hiç gideremez.]

[14a]

إذا حلّ القدر بطل الحذر

[76. Kaderin düğümü çözüldünce, sakınma boşa gider.]

Çün nüzül itdi kudret-i mutlak

İtdi taqdir Kâdir[üm] ber-ḥağ

Ḥazer itmek kaderle bâtıldur

Fehm ider kim ki merd-i 'âkıldur

[Her şeye gücü yeten Rabb'immin hak üzere takdir ettiği mutlak kudret (hükmü) inince kaderden sakınmak boştur. Akıl sahibi olan adam bunu anlar.]

الاحسان يقطع اللسان

[77. İyilik, dili keser. (Aleyhte konuşmayı engeller.)]

İy sahiyyü'l-vücüd ihsân it
Düşmeni dostlugla yârân it
Ne kadar düşmen ise aqrânun
Keser anuñ lisâni ihsânun

[Ey cömert kişi! İyilik et, bağıştta bulun. Düşmanı dostlukla dostlarından biri hâline getir. Yaş veya mevkiye benzerlerin sana ne kadar düşmansa iyiliğin onun dilini keser. (Senin aleyhinde konuşmasına mâni olur).]

الشرف بالفضل والادب لا بالاصل والتسب

[78. Şeref, soy soplâ değil, fazilet ve edepledir.]

Olur iy merd-i fâzıl-ı kâmil
Edeb ü fazl ile şeref hâşıl
Kim ki olmazsa fazlı vü edebi
Aşlı yok olsa aşlı vü nesebi

[Ey olgun erdemli adam! Şeref, edep ve faziletle meydana gelir. Kimin fazilet ve edebi olmazsa soyu soplâ olsa bile aslı yoktur.]

[14b]

أكرم الادب حسن الخلق

30

[79. Edebin en iyisi, güzel ahlaklıdır.]

Edebün en¹⁷ eyüsi iy tâlib
Halk ile hüsn-i hulûdur gâlib
Edebi olmayan temîz olmaz
Din ü dünyâda key 'azîz olmaz

[Ey (ilme) talip! Edebin en iyisi ve üstün olanı, halkla huy güzelliğidir. (İnsanlarla yaşarken güzel ahlâklı olmaktır). Edebi olmayan, benzerlerinden ayrılıp seçkin olmaz; din ve dünyada çok değerli olmaz.]

أفقر الفقر الحمق صدق

[80. Fakirliğin en büyüğü ahmaklıktır. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Kāyināt içre iy ganiyy-i zahir
Kimdürür cümleden faķir-i haķir
Bu kelāmun zuhūri muṭlaķdur
Ki ķamudan faķir aḫmaķdur

[Ey destek ve yardımcı olan zengin! Şu kâinat içinde hor ve hakir fakir kimdir? (Bilir misin?) Bu söz mutlaka ortaya çıkar ki ahmak, herkesten yoksuldur.]

¹⁷ Bu kelime asıl metinde “eyn” şeklindedir.

أوحش الوحشة العجب

[81. Korkulacak şeylerin en korkuncu, kendini beğenmişliktir.]

Fi'l-i mûhiş egerçi kim çokdur
'Ucbdan hiç bü'l-'aceb yokdur
Vaşset-engîzdür bu 'ucb-ı 'acîb
Böyle yokdur cihānda şey'-i ğarîb

[Her ne kadar korkunç iş çoksa da kendini beğenmişlikten pek tuhafı yoktur. Bu acayip kendini beğenme (huyu), ıssızlık (yalnızlık) ve korku meydana getirir. Dünyada böyle garip şey yoktur...]

[15a]

أكثر مصارع العقول تحت بروق الاطماع

[82. Akılların belâlarının pek çoğu, aç gözlülük şimşekleri altındadır.]

Ṭama'ıñ 'aklı tārūmār eyler
Seni 'ālemde ħ'ār u zār eyler
'Aql kav gibidür ṭama' āteş
Yağar anı bu āteş-i ser-keş

[Tamahın akli karmakarışık eder; seni dünyada hor durumu düşürür, ağlatıp inletir. Akıl kav, açgözlülük ise ateş gibidir. Bu itaatsiz ateş onu yakar.]

من ابدى صفحته للحق [ملك ومن اعرض عن الحق] هلك صدق

[83. Yüzünü Hak'a, gerçeğe çeviren kişi, sahip olur; Hak'tan yüz çeviren kişi ise helâk olur. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Dönme Ḥaqq'ıñ yolından iy bâṭıl
Hiç Ḥaqq'dan döner mi bir 'ākıl
Kim ki Ḥaqq'dan döner helâk olur
'Ālem-i ħāk içinde ħāk olur

[Ey doğru olmayan, boş ve temelsiz (kişi)! Allah yolundan dönme! Akıllı bir kişi doğru(yol)dan (İslam dininden) hiç döner mi? Haktan dönen helâk olur; toprak âlemi içinde toprak olur...]

إذا أملكتم فتاجروا الله بالصدقة

[84. Fakirleştiğinizde sadaka vererek Allah ile ticaret edin.]

Çün faḳîr olsan iy ğaniyyü'z-zāt
Eylegil Ḥaqq yolında şabr u şebāt
Faqr ile şadka çok sa'âdetdür
Şadka Ḥaqq ile bir ticâretdür

[Ey kendisi (manen) zengin olan kişi! Fakir olduğunda Hak yolunda sabır ve sebat et. Yoksulluk esnasında sadaka vermek, çok bahtiyarlıktır; saadete vesiledir. Cenab-ı Hak'la bir ticarettir.]

[15b]

رؤية الحبيب جلاء العين صادق

[85. Dostu görmek, göze ciladır. (Hz. Ali) doğru söyledi.]

Dostuñ görmesi sürür virür
Âdemüñ gözlerine nür virür
Dostum düşmenüñ yüzine nazar
İtmegil hiç virme kalbe keder

[Dostu görmek sevinç verir; insanın gözlerini aydınlatır. Dostum! Düşmanın yüzüne hiç bakma, (onu suratına bakıp da) kalbe keder verme.]

ذكر المؤمن جلاء القلوب¹⁸

[86. Müminin zikri, kalplerin cilasıdır.]

Mü'minüñ zikri key muşaffâdur
Çalb o zikrden mücellâdur
Kim ki Allâh'ı zikr ider iy cân
Çalbi mesrür olur yüzi handân

[Müminin (Allah'ı) hatırlama ve (namaz kılmak, Kur'an okumak, isimlerini söylemek, dua etmek vb. ibadetlerle) anması, çok temiz(bir amel)dir. Kalp, o zikirten dolayı parlak ve cilâlanmış olur.¹⁹ Ey can (gibi değerli dost)! Kim Allah'ı zikrederse, onun kalbi sevinmiş ve yüzü güleç olur.]

من جرى في عنان أملة عشر باجله

[87. Dizginlerini emellerine (arzularına) veren kişi, eceliyle tökezler.]

Kim ki 'ilmi degül müfid-i amel
'Ömrini zâyî' itdi tül-i emel
Emel-ile çü hem-'inân olduñ
Ecel-ile muşâhibân oldun

[Kimin ilmi amel ifade etmez(amel faydasını vermez, bu bilgiye uygun dinî davranış hâline gelmez)se ümit uzunluğu, bitmek tükenmez istekler, onun ömrünü zayi eder. Ümitle dizgini bir, yani at başı beraber olduğunda eccelle arkadaş oldun demektir.]

[16a]

رفيق المرأ عقله²⁰

[88. Kişinin yoldaşı, aklıdır.]

İy kemâl ehli 'âkı-l-i dānā
Şāhib-i 'aql kalmaz tenhā

¹⁸ Bu cümledeki "mü'mini" kelimesi, Kâsım (vr. 19b), Hâfız (vr. 109a), Ali Şir Nevâî (vr. 20a), Mâtemî (vr. 123a) gibi *Nesrû'l-leâli'*'yi 15 ve 16. asırda Türkçeye çeviren şairlerin eserlerinde "mevti" şeklindedir.

¹⁹ Burada şu mealdeki ayeti hatırla(t)mak mümkündür: "Onlar, iman edenler ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Haberiniz olsun ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Kur'an, Ra'd Suresi, 13/28).

²⁰ Bu cümle, Kâsım (vr. 21b-22a), Hâfız (vr. 109b), Ali Şir Nevâî (vr. 21a), Mustafa bin Şücâ' (vr. 37a) gibi *Nesrû'l-leâli'*'yi 15. asırda tercüme etmiş edebî şahsiyetlerin eserlerinde رفیق المرأ دليل عقله şeklinde.

Eger olduŷsa 'aql-ilen sırdaŷ
'Aql-ı kâmil yeter saňa yoldaŷ

[Ey bilgi ve erdem yönünden olgun olan, bilgili, akıllı insan! Akıl sahibi yalnız kalmaz. Eğer akılla sırdaŷ olduysan olgun akıl sana yoldaŷ olarak yeter.]

إخوان هذا الزمان جواسيس العيوب

[89. Bu zamanın kardeŷleri, ayıpların casuslarıdır.]

Bu cihân içre yâr u yoldaŷuŷ
Ki ŷanursan qarîb [ü] ıardaŷuŷ
ŷanma kim 'aybuŷı nihân eyler
Arayup anı dâstân eyler

[Bu dünyada dost ve arkadaŷını, yakın ve kardeŷin (gibi) zannedersin... (Böyle safça düşünüp de) onun senin kusurunu gizleyeceğini sanma. Bilakis araŷtırıp onu baŷkalarına anlatır.]

إذا وصلت اليكم اطراف النعم فلا تنفروا اقصاها بقلة الشكر

[90. Nimetlerin uçları size ulaŷtıđında az ŷükretmekle onun sonunu ürkütmeyin!]

Çünkü Hâk virdi saňa ni'met ü câh
Mümkün oldukca ŷükürin it her gâh
İtmesen ŷükür-i Mün'im-i Kâfî
Çağ' ider ol na'imüŷ eŷrâfî

[Mademki Cenab-ı Hak sana nimet ve makam, mevki verdi, öyleyse mümkün olduğu kadar her zaman ona ŷükret. Kulun ihtiyaçlarını giderip onu muradına erdiren ve Nimet Veren(Rabb'in)e ŷükretmesen o (nankörlük,) bolluk içinde yaŷayıŷım uçlarını keser...]

[16b]

إذا قدرت على عدوك فاجعل العفو عنه شكرا للقدرة عليه

[91. Düşmanına galip geldiğinde galibiyetin ŷükürü olarak onu affet!]

Bu cihân içre hayli nâdir olur
Kim kiŷi düşmenine kâdir olur
Çünkü düşmen elinde oldu zebûn
Cürmi 'afv eyle ŷükür-i kudret için

[Bu dünyada insanın düşmanına güç yetirmesi, galip gelmesi hayli az bulunan bir ŷeydir. Düşman senin elinde düşkün olduğunda kudretin ŷükürünü yerine getirmek için onun suçunu affet!]

ما أضمر أحد شيئاً إلا ظهر في فلتات لسانه وصفحات وجهه

[92. Hiç kimse kalbinde bir ŷeyi gizlemez ki dilinin sürçmesi ve yüzünün ifadesiyle onu açığa çıkarmasın...]

Kim ki kalbinde nesne[y]i gizler
Merd-i 'âkıll anuŷ izin izler

Geh lisânından anglar [ol] haberi

Gâh vechinde yoğlar ol eşeri

[Kim kalbinde bir şeyi gizlerse akıllı insan onun izini takip eder. Bazen o haberi dilinden anlar bazen de onun alâmetini yüzünde yoklar...]

البخيل مستعجل الفقر يعيش في الدنیا يعيش الفقراء ويحاسب في الآخرة حساب الاغنياء

[93. Cimri, fakirlik hususunda acelecidir; dünyada fakirler gibi yaşar, ahiretteyse zenginler gibi sorguya çekilir.]

Dâr-ı dünyâdaki bağil-i zelil

Fuqarâ gibidür ma'âşî kalil

Âhîretde hisâbın eylerler

Ağniyânun 'azâbın eylerler

[Şu dünya yurdundaki alçak cimrinin geçimi, fakirler gibi azdır. Hâlbuki ahirette (mal ve mülkünün) hesabını soracak ve ona zenginlerin cezası gibi karşılık verecekler...]

[17a]

اللهم اغفر رمزات الأخطا وسقطات الألفاظ وشبهوات الجنان وهفوات اللسان

[94. Allah'ım! Gözlerimizin işaretlerini, sözlerimizin yanlışlarını, kalbimizin şehvetlerini ve dilimizin sürçmelerini affet!]

Yâ İlâhî günâh ile yâruz

Başdan ayağa dek günehkâruz

Umaruz senden iy emân ü emîn

Şoñra gufrân ü merhamet âmîn

[Ey Allah'ım! Biz günahla dostuz, baştan ayağa kadar günahkâruz... (İşlediğimiz hata ve kabahatlere karşılık) senden (evvela bu dünyada) güven ve emniyet; sonra (ahirette) günahlarımızı af ve bize merhamet etmeni umuyoruz... Duamızı kabul et.]

صدق ولي الله [Allah'ın velisi doğru söyledi.]

حزرة العبد المذنب الفاني المشهور بالتأني الخراساني

في غرة شهر محرم الحرام سنة ٩٥٢

Onu, Horasanlı Nâmî diye tanınan fânî ve günahkâr kul, 952 yılı Muharrem ayının ilk gününde [15 Mart 1545] yazdı.

KAYNAKÇA

- Ali Şir Nevâî, *Nazmü'l-cevâhir*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Kılıç Ali Paşa Bölümü, nr. 781/1.
- Ateş, Ahmed (1959). "Raşîd Al-Dîn Vatvat'ın Eserlerinin Bâzı Yazma Nüshaları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, Eylül 1959, c. 10, sayı: 14, s. 1-24.
- Ceyhan, Âdem (2020). "Reşîdüddîn Vatvat'ın 'Matlûbu Külli Tâlib...' Adlı Eserinin Bir Tercümesi", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C. 7, Sayı 19, s. 513-542.
- Ceyhan, Âdem, F. Koyuncu (2020). "Kastamonulu Müderris Hâceğîzâde Mustafa Efendi'nin Sad-Kelime-i Hz. Ali Tercümesi", *Hikmet- Akademik Edebiyat Dergisi*, yıl 6, Sayı 13, s. 84-153.
- Ceyhan, Âdem (2012). "Manastırlı Mehmed Rifat Bey'in Matlûbu Külli Tâlib Tercümesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, Sayı 1, s. 57-71.
- Ceyhan, Âdem (2006). *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, Ankara: Öncü Kitap.
- Ceyhan, Âdem (2015). "Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullâh'ın Hz. Ali'den Yüz Söz tercümesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, Sayı 3, s. 323-354.
- Ceyhan, Âdem (2003). "Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 30, s. 147-188.
- Ceyhan, Âdem ve Muhammet H. Cankurt (2021). "Tuhfetü'l-ihvân (Dostlara Armağan) Hz. Ali'nin Yüz Sözü, Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara.
- Hâfız. *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 103b-119b.
- Kâsım. *Nazmü'l-Leâlî Der Terceme-i Nesrü'l-leâlî*. İstanbul Üniversitesi Ktp. Nadir Eserler Bölümü TY No. 2210. *Kitâbü Hadîs-i Erbaîn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Ktp. M. Cevdet Yazmaları, K. 342, vr. 52b-62b.
- Mâtemî, *Tercüme-i Nesrü'l-leâlî min Kelâmi Ali İbn Ebî Tâlib*. Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, nr. 5404/8.
- Mustafa b. Şücâ', *Tercüme-i Nesrü'l-leâlî*. Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 629.